

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 43, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 04.12.2025

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 22.12.2025

Sayfa / *Page*: 155-167

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Öğr. Gör. Ayça Yılmaz

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Rektörlük, Kariyer Merkezi
Kastamonu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
yilmazayca@karatekin.edu.tr

PERİDE CELÂL'İN *GEÇENİN UCUNDA* ROMANINDA BİREY VE TOPLUM ÇATIŞMASI

Öz

Sosyal ve siyasî değişimler, toplumun geleneklerinin, beklentilerinin, değer yargılarının dönüşümünü de beraberinde getirir. Bu değişim sürecinde insan, geçmişinden taşıdığı değerlerle mevcut zamanın dayattığı normlar arasında denge kurma çabasına girer. Bireyin kimlik kazanımında belirleyici olan en önemli unsurlardan biri farklı durumlar karşısında kendi içerisinde tutarlı bir tavır sergilemeyi bilmesidir. Bu tutarlılığı sağlayabilen birey geçmişle olan bağını koruyabilmekte ve sürekli değişen topluma uyum sağlayabilmektedir. Böylelikle köklerinden tamamen sıyrılmadan kimliğini yeniden inşa edebilir. Aksi takdirde toplumsal beklentileriyle kişisel arzuları arasında sıkışır ve yaşam dengesini kurmakta güçlük çeker. Modernleşme süreciyle birlikte insanın sosyal konumu, yaşam tarzı, tercihleri ve değer yargıları gibi dinamikler bireyin kimlik arayışına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi Türk yazınında sosyal değişimi yansıtan pek çok esere rastlamak mümkündür. Kadın ve kadın sorunlarına yönelik eserleriyle dikkati çeken Peride Celâl, özellikle 1950'lerden itibaren kaleme aldığı romanlarında bireyin kamusal yaşamdaki sorunlarına, iç gerilimlerine ve dış çatışmalarına izleksel kurgusunda yer veren isimler arasındadır. Yazarın *Gecenin Ucunda* romanında karakterize ettiği Macide, dönemin kültürel dönüşümüyle yüzleşen ve yaşanan sosyal değişim karşısında

çatışma içine düşen kurmaca bir bireydir. Bu çalışmada Macide karakteri merkeze alınarak soyut bireyin sosyal değişim sürecinde yaşadığı iç ve dış çatışma unsurları, eserin yazıldığı dönemin tarihî ve kültürel atmosferi çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gecenin Ucunda*, Peride Celâl, toplum, birey, çatışma.

CONFLICT BETWEEN INDIVIDUAL AND SOCIETY IN PERİDE CELÂL'S NOVEL *GECEİNİN UCUNDA*

Abstract

Social and political changes bring about a transformation in society's traditions, expectations, and values. During this process of change, individuals struggle to establish a balance between the values they carry from their past and the norms imposed by the present. One of the most crucial factors determining an individual's identity formation is their ability to maintain an internally consistent stance in diverse situations. Individuals who achieve this consistency can maintain their connection to the past and adapt to an ever-changing society. In this way, they can rebuild their identity without completely shedding their roots. Otherwise, they become trapped between societal expectations and personal desires and struggle to maintain a balance in life. With the modernization process, dynamics such as an individual's social position, lifestyle, preferences, and values have added new dimensions to an individual's search for identity. In this context, it is possible to find many works reflecting social change in Turkish literature during the Republican era. Peride Celâl, notable for her works on women and women's issues, is among those who, particularly in her novels from the 1950s onward, thematically explore the problems, internal tensions, and external conflicts of individuals in public life. Macide, as the author characterizes her novel *Gecenin Ucunda* is a fictional individual who confronts the cultural transformation of the period and finds herself in conflict with the social changes taking place. This study, centered on the character of Macide, examines the internal and external conflicts experienced by this abstract individual during this period of social change within the context of the historical and cultural atmosphere of the period in which the work was written.

Keywords: Peride Celâl, *Gecenin Ucunda*, society, individual, conflict.

Giriş

İnsanın varoluşundan itibaren kendisini ve çevresini anlamlandırma çabası, onun birey olma sürecinin de temelini oluşturur. Lukács'a göre "*insan, kendi gerçeği içinde ortaya çıkan sorunlardan sorular yapıp, bunlara yanıt arar.*" (1978: 149). Bu sorgulama insanın toplumsal ilişkiler ağında iç muhasebesini tamamlayarak bilinçli seçimler yapabilecek olgunluğa erişmesine imkân tanır. Kişisel tercihlerini belirleyebilen birey değişken durumlar, gerçeklikler, fikirler ve bağlantılar karşısında

“benzer ve aynı değerde süreklilik” gösterebildiği takdirde kimlik kazanır (Bolay, 2018: 147). Gerçek kimliğine ulaşma serüveninde özne bir yandan savunma dürtüsüyle varlığını korumaya çalışır bir yandan da ötekilerle olan mücadelesinde görünmez bir savaşa adım atar (Moseley, 2020: 47). Bu iki yönlü süreç, bireyin kimlik inşasında içsel tutarlılığının ve dış dünyaya karşı temkinli duruşunun yarattığı ikilemi ortaya koyar. İnsandan bireye, bireyden kimliğe uzanan bu yolculuk nihayetinde gerçek dünyanın sınırlarını aşar ve kurmaca dünyada yeni bir anlam boyutu kazanır. Edebî eser, yazarın yaşadığı dönemde ortaya koyduğu bir üretim olarak kaçınılmaz biçimde içinde olduğu zamanın, mekânın ve toplumsal yapının özelliklerini yansıtır (Hasdedeoğlu, 2025: 833). Bu tespitten hareketle, kurmaca gerçeklikte yazar tarafından yaratılan roman kahramanının tıpkı reel dünyadaki birey gibi sosyal yaşantıda kendi kimliğini anlamlandırmaya çalışan bir varlık olarak karakterize edildiği söylenebilir. Öyle ki kurmaca bireyin kimlik arayışı Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında yaygın bir temadır. 1954’ten sonra ifade biçimini değiştirerek özellikle kadın karakterlerin toplum hayatında var olma gayretlerine yönelen yazarlardan biri de Peride Celâl’dir (Enginün, 2023: 330). Yazar bu dönemden sonra kaleme aldığı eserlerinde “*burjuva toplumuna mensup*” karakterlere yer vermiştir (Zorkul, 2006: 29). Dolayısıyla yazarın 1963 yılında *Gecenin Ucundaki Işık* adıyla yayımlanan ve 1996’da yeniden gözden geçirilerek *Gecenin Ucunda* olarak kısaltılan romanı, bireyin varoluşsal gerilimlerinin tarihî ve sosyal boyutlarda yeniden yorumlamasına olanak tanıyan bir yapıya sahiptir.

Modernleşme süreciyle birlikte dönüşen toplum aynı zamanda dünya savaşlarının yarattığı travmaların olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Halkın doğrudan hedef alındığı II. Dünya Savaşı, milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuş ve ABD’nin uluslararası alanda tereddüt göstermeden yer alacağı baskın döneminin başlamasına zemin hazırlamıştır (Akşin, 2025a: 276-277). Savaşın ardından Türkiye ve ABD arasında gerçekleşen resmî ve gayriresmî anlaşmalar ABD’nin ulusal ölçekte etki alanını güçlendirmiştir (Akşin, 2025b: 260). Toplumun özel ve kamusal hayatta sıkışmışlık hissine neden olan bu tarihî ve sosyal hadiseler bireyin sağlıklı ilişkiler kurmasına ve yaşam dengesini bulmasına engel olur. Reel dünyada yaşanan bu gerilimler kurmaca gerçeklikte çeşitli biçimlerde kendisini gösterir. Yirmi bölümden oluşan *Gecenin Ucunda* romanının ilk satırlarından itibaren okurun perspektifi kendisine çeşitli sorular sorarak yön bulmaya çalışan yalnız bir kadının iç hesaplaşmasına çekilir. Eserin başkışisi yaşam yolunda hangi yöne gideceğini seçemeyen hamile bir kadındır. İstanbul’dan kaçarak Ankara’ya döner ancak bu kaçış yalnızca mekânsal bir mesafeden ibarettir. Terk ettiği eşine karşı kin dolu olan genç kadının zihni geçmiş, hâl ve gelecek arasında gidip gelen yoğun anılarla örülüdür. Bu anılar etrafında oluşturulan zaman sapmaları sayesinde okur kahramanın çocukluk yıllarından beri deneyimlediği hayal kırıklıklarına, imkânsızlıklarına, çabalarına, umutlarına ve arzularına engel olan çıkmazlarına tanıklık eder. Ailesinin maddi imkânsızlıklarına rağmen kendisini yetiştirmiş bir kadın olan Macide toplumsal statü edinmek için mücadele eder ancak kişisel değerlerini koruma isteğiyle bulunduğu konumda varlık gösteremez. Bu bağlamda bu çalışmada, eserin vaka zamanında yaşanan tarihî ve sosyal atmosferin kurmaca birey üzerinde yarattığı çatışma unsurları irdelenerek yazarın okura iletmek istediği çözüm önerileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Gelenek ve Modernite Çatışması

On sekizinci yüzyıldan itibaren gelişen tarihî hadiseler Türk aydınlarının modernite ile gelenek arasındaki çatışmalarını şekillendirmiş ve yaşanan bu entelektüel değişimler 1950’li yıllardan sonra yazılan edebî eserlerde etkisini göstermeye devam etmiştir (Balcı, 2017: 326-336). Türk siyasi tarihinde 1950’li yıllar özellikle “*kentli burjuvazi*” çevrede Amerikan kültürünün yaygınlaştığı, Amerikan kökenli ürünlerin tüketiminin arttığı, apartmanlaşma olgusunun belirginleştiği ve eğlence alışkanlıklarının çeşitlendiği bir dönemdir (Zürcher, 2025: 266). Peride Celâl’in *Gecenin Ucunda* romanı sıradan bir aşk serüveninden ziyade bu zaman diliminde yaşanan kültürel değişim biçimlerini yansıtan eserlerdendir. Kurgunun arka planında seyreden tarihî meselelere odaklanıldığında dönemin sosyokültürel atmosferini ve birey üzerindeki etkilerini belirlemek mümkündür.

1950’lerden sonra Türkiye’de yaygın biçimde dinlenildiği bilinen Fransızca “La Vie En Rose” şarkısı Macide’nin genç bir kadın olduğu yıllarda popülerliğini korumaktadır. Macide’nin: “*Amerikalıların ülkeye yardımının bile biraz Kâzım Işık’ın sayesinde sağlandığını, yeni vergiler için uzmanların Ankara’dan gelip Kâzım Işık’tan akıl aldıklarını, toplantılar yaparak üç gün bürosunun eşliğini aşındırdıklarını öğreniyorum.*” (Celal, 2023: 49)¹ sözleri sosyal yaşamda Marshall Planı’nın (1948) yarattığı etkiye dikkati çeker. Eserin olay örgüsünde 1950’li yıllarda Tıcani tarikatı tarafından Atatürk heykeline karşı düzenlenen saldırılara değinilmiştir. Ayrıca roman karakterlerinin “demokratikleşme” kavramı üzerinde yoğun değerlendirmelerde bulundukları görülmüştür. Bu bilgilerden hareketle, çalışmaya konu olan eserin II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin Batı’ya yönelimini ve 1950’lerden itibaren bu ekseninde yaşanan sosyal değişimi yansıttığı söylenebilir. “Naylon, vizon, Amerikan sigarası, Amerikan kanepeleri, Amerikan dergileri” gibi ürünlerin toplum nezdinde oldukça değer gördüğü bu süreçte, Handan bir naylon gömleğe sahip olabilmek gayesiyle Amerikalılarla arkadaşlık ederken Hüsnü Bey ithal tütünleri yabancı malı, karaborsa işi olduğu için satın almayı reddeder. Ahmet, Türk yemeklerini küçümseyip gittiği her yerde Amerikan konserveleri arar, Kâzım ise onun bu tutumundan son derece rahatsız olur. Bu sayede eserde toplumun ithal ürünlere karşı gösterdiği kutuplaşma karakterler üzerinden dile getirilir.

Karşıt kutupların merkezinde varlığını sürdürmeye çalışan Macide, dönüşen değer yargılarıyla yüzleşerek kendi içerisinde çatışmaya düşer. Onun içsel ve toplumsal çatışma dinamiklerinden ilki yetiştiği ortamla ailesinin özümsemişi geleneksel yaşam arasındaki gerilimden kaynaklanır. Macide’nin annesi Esvapçıbaşı Nuri Bey’in pembe yalısında varlıklı bir ailenin tek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi öldüğünde Macide sekiz-dokuz yaşlarındadır. Koyu Osmanlı bir adam olan dedesinin Atatürk ismini etrafındaki hiç kimsenin ağzına aldırmadığını; Abdülmecid sürüldüğünde bir ay yemek yemediğini işitir:

“Adam bütün varını yoğunu devlete, hayır işlerine bırakmıştı. Buna şaşırdılar. Esvapçıbaşı, koyu Osmanlı’ydı. Abdülmecid sürüldüğü zaman hastalanıp bir ay yemekten içmekten kesilmişti. Yanında Atatürk lafını ağza aldırılmazdı. Yine de kalkmış varını yoğunu, nefret ettiği bir devletin okulları, hastaneleri için bağışlamıştı.” (s.6).

Macide’nin annesi ailesinin onaylamadığı bir evlilik yaptığı için varlıklı geçmişinin neredeyse tüm imkânlarından mahrum olur. Macide bir yandan annesinin görülmeyen ancak sık sık hatırlatılan

¹ Eserden yapılan alıntılarda, 2023 tarihli baskı esas alınmıştır. Diğer alıntılarda yalnızca sayfa numarası bilgisi verilmiştir.

görmekli hayatını dinler; bir yandan da bu yaşantıya karşıt gelen kendi yoksul gerçekliği arasındaki ciddi mesafeyi hisseder. Annesine duyduğu sevgiyi, aralarındaki sınıfsal, ekonomik ve kültürel farklar üzerinden değerlendirir. Bu nedenle annesini “*eski kuşağın saf, tasasız, cahil kalıntılarından biri*”, “*dünyadan habersiz bir Osmanlı hanımı.*” (s.11) olarak görür. Bu sözler köklerinden kopma arzusu içinde olan bireyin “*Osmanlı hanımı*” olarak sınırlandırdığı annesine karşı derin bağlar geliştiremediğini düşündürür. Nitekim eser boyunca okur “*tarihselliğinden kopan özne*”nin (Aslan Cobutoğlu, 2024: 92) çelişkili ruh hâline tanıklık eder: “*Yarı çıplak bir evde, yoksul, kupkuru günler yaşıyordum. Karun kadar zengin Esvapçıbaşı’yı, samur kürklü büyükanneyi tanımamıştım.*” (s. 5).

Ev yaşamıyla iş hayatı ekseninde köklü bir değişimi arzulayan Macide mevcut çevresinden kurtulabileceği bir çıkış yolu arar. Macide’nin annesi Esvapçıbaşı yalisından kurtardığı, Abdülhamit tarafından kendisine hediye edilen ve görkemli gençliğinin tek somut kanıtı olan “*Kuşlu Kutu*” yu, Amerikalı misafirlerine göstermek için getirdiği sırada Macide sarhoştur. Asıl niyeti Türklerin görgüsüz olmadığını Amerikalılara göstermek olan annesine, ellerinde kalan bu nadide eşyayı satması için ısrar eder. Böylelikle eserde geleneğin sembolü olarak okunabilecek son nesne yabancı öznelerin ellerine bırakılır. “*Kuşlu Kutu*” için ödenen az miktarda ücretin bir kısmıyla borçları ödenir. Bir bölümüyle de Macide çocukluğunun geçtiği İstanbul’a gitmek için hazırlıklara başlar. Kişisel arzularının peşine doğru yol alacağı tren kompartımanının onun bireysel kimliğine ve sosyal değişimine neden olacak bir seyahate dönüşeceğinden habersizdir. Çocukluğundan beri beraberinde bir yük gibi taşıdığı yoksulluk, imkânsızlıklar ve hayal kırıklıkları ile doldurduğu geçmişini taşra koşullarının dar sokaklarına bırakıp gider. Ne var ki; “*Hayallerimin arasında uyuyan bir kıvılcımın yanı sıra, umutla canlanan kanım, kılıfını pompalar gibi vücudumu gerip tazeleyen gençliğim, yanan kıvılcımın peşinden tutkuyla koşan isteklerimin uyanışı hep o güne rastlar.*” (s.13) diyerek yola çıkmış olsa da yıllar sonra bu seyahati küçük bir memur olarak kendisine şu sözlerle fazla görecektir: “*Senin gibi küçük bir memur parçasının nesine İstanbul, nesine Nadya’nın² pansiyonu.*” (s.20).

Aradan geçen onca zamanın ardından büyüdüğü şehre dönen eserin başkışısı buraya uyum sağlayamaz. Aidiyetsizlik, güvensizlik, yabancılaşma duygularıyla Macide’ye eşlik eden perspektif kül rengi binalar arasında yarı köylü yarı kentli kadınların gezindiği, Amerikan araçlarının parladığı karmaşık bir İstanbul’dur. Macide, yalnızca güzel bir obje olarak görülmenin yarattığı değersizliğe alışmış kadınlarla çevrili ve monden yaşam tarzının mikro düzeyde örneklerini taşıyan bu mekânının yaşamını “*modernleşmiş bir harem hayatına*” (s.407) benzetir. Macide aynı çevrede yaşadığı hemcinslerinden farklı olarak pantolon giyer, ünlü terzileri ve Amerikan yapıtlarını takip etmez. Dolayısıyla diğer bireyler tarafından aykırı/uyumsuz bulunur. Çünkü kültürel değerlerini yitirmiş; ait oldukları ülkeye oryantalist bir bakış açısı geliştiren “*kaymak tabaka*” için Avrupa görmeyen ve Avrupa’ı olmayan insan eksiktir. Başta Fransa, Amerika, İsviçre ve Almanya’ya hayranlık duyan bu toplum tıpkı idealize ettikleri milletlerin düşündükleri gibi Türk kadınına “*geri kalmış bir İslam ülkesinin, Osmanlı kırıntıları*” olarak görürler. Ne yazık ki, Macide ötekilerle olan değer çatışmasını yüksek sesle dile getirebilecek kadar güçlü değildir. Bu nedenle mücadelesine içsel olarak devam eder:

² Bu çalışmada yalnızca eserin başkışısına odaklanılmış olup diğer karakterlerin çatışma unsurlarına değinilmemiştir. Kırım Devrimi sonrası Türkiye’ye yerleşen Nadya tarihsel olayların birey üzerindeki etkilerine ilişkin incelemelerde değerlendirilebilecek özgün bir örnektir.

“Türk kadını onların gözünde, Eyüp sırtlarından seyrettikleri yabancı, uzak saltanatlı bir geçmiş hatırlatan görüntü kadar dokunaklı, gizemli bir yaratıktı. Yüzlerimize yaşmaklarımızı, peçelerimizi nereye sakladığımızı sormak ister gibi özlem dolu bir bakışları vardı. Evet, Atatürk büyük bir adamdı. Bilirdi çoğu öyle olduğunu. Ama yine de onların yüzyıllarca önce ulaştıkları uygarlığın peşinden koşan geç kalmış biriydi o.” (s.342).

Bu ikileme başa çıkamayan Macide, Ankara’ya dönerken bozkırdan, boş topraklardan, kurumuş ağaçlardan, yoksulluktan ve çamurlaşmış köy evlerinden utanır. Eve dönüş yolunda geçmişten bu yana yaptığı seçimleri sorgulamaya çalışır ve hevesle terk ettiği Ankara onun gözünde birdenbire kurtuluşun, eşitliğin sembolü olarak yeniden değer kazanır. Bu yönüyle yozlaşmadan kaçış ve geleneksel değerlere dönüş alanına evrilen *“Ankara, sadece bir şehir değil, aynı zamanda ideallerin, hayal kırıklıklarının ve toplumsal hafızanın taşıyıcısı bir mekân.”* hâlini alır (Kumsar, 2025: 1045). Ancak annesinin yanına dönen Macide geleneksel evlerinden yeni apartman dairesine getirilen tek eşyanın beyaza boyanmış, çiçekli basma minderlerle yenilenmiş alaturka iskemle olduğunu görür. Modern yaşama uyum sağlamak için tamir edilmeye çalışılırken deforme edilen bu nesne geleneğin bozularak devam ettiğinin bir göstergesidir. Gelenek ve modernite eşliğinde bekleyen değer yargıları da burjuva yaşamı ve halk kültürü arasındaki çatışmada belirginleşerek birey üzerindeki etkisini derinleştirecektir.

2. Halk ve Burjuvazi Çatışması

Psikolojik açıdan *“birbiriyle uyuşmaz olan iki güç arasındaki karşıtlık”* (Budak, 2021: 172) olarak tanımlanan çatışma terimi kurmaca anlatılarda olay örgüsüne hizmet eden temel gerilim unsurlarından biridir. Kurgusal karakter kendi içindeki karşıt yönelimlerle veya farklı özellikleri bulunan toplumsal çevrelerle çeşitli çatışmalar yaşayabilir (Çetin, 2015: 203-205). *Gecenin Ucunda* romanında Macide’nin Ankara’ya kaçışı, Handan karakteri aracılığıyla *“bohem aydın kadının zengin burjuvaziye başkaldırışı”* (s.281) olarak değerlendirilir. Hüsnü Bey ise Macide’nin asıl nefretinin Kâzım’a değil onun temsil ettiği toplumsal yapıya yönelik olduğunu belirtir (s.41). Bu durum eserde belirginleşen burjuvazi-halk gerilimine yönelmeyi mümkün kılar. Sosyolojik olarak *“şehirli özgür insanlar topluluğu”* (Marshall, 2020: 84) anlamına gelen burjuvazi, romanda *“kaymak tabaka”* olarak isimlendirilir. Eserin başkışısı toplumun bu kesimine İstanbul’a giden trenin kompartımanında karşılaştığı Ahmet ile katılır.

Ahmet, Amerika’da eğitim görmüştür ve Türk halkını beğenmemektedir. Bununla birlikte kendi sınıfına uygun görmediği kişilerle de ilgilenmez. *“Halk tabakası”* olarak adlandırdığı kitleyi *“nereye gittiğini bilmeyen bir sürü”* olarak betimler. Üstelik onları *“Doğu canım, sen ne dersin de. Aralarında bir avuç insan, işte nasılsa adam olup çıkmış, Avrupa, Amerika terbiyesi görüp kendini kurtarmış.”* (s.39) sözleriyle küçümsemekten geri durmaz. Macide’ye göre tam bir Amerikan züppesi olan Ahmet saygılı kişiliği sayesinde genç kadını etkilemeyi başarır. Nihayetinde Macide Esvapçıbaşı Nuri Efendi’nin torunudur. Anne tarafından gelen üst sınıf geni dolayısıyla Işık ailesine girmesi zor olmaz. Ahmet evlilik için geleneksel usullere bağlı kalmadan, alaturkalıktan vazgeçip pratik davranmak gerektiğini vurgular. Macide’yi nişanlısı sıfatıyla ailesinin yaşadığı villaya götürür. Böylelikle genç kadın burjuva geleneğine ilk adımını atar. Burada tanıştığı Kâzım, Zübeyde, Nermin, Serra ve Cihangir onun daha önce deneyimlemediği yeni bir dünyanın figürleri olarak belirirler.

Işık ailesinin yaşam biçiminden oldukça farklı bir tavır sergileyen Macide, Ahmet'in ağabeyi Kâzım'ın ilgisini çeker. Nitekim eserin ilerleyen bölümlerinde Macide Ahmet'ten vazgeçip Kâzım ile birlikte yaşamaya başlar. Kâzım da Macide gibi maddi yetersizliklerle savaşmış ve arzuladığı konuma gelebilmek için çok çabalamıştır. Birbirlerine geçmişin zor koşullarına rağmen elde ettikleri başarıları anlatırlar. Kâzım ve Macide'nin çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde yaşadıkları finansal güçlükler onları birleştiren temel ortaklık olur. Kâzım yoksulların içlerinde besledikleri hınç duygusunun varlığına sürekli dikkati çekerken alt sınıftan gelen kişilerin yükseldikleri konuma uyum sağlamak için gayret göstermeleri gerektiğini vurgular. O, bu inançla hayatı boyunca çevresindeki insanlarla çarpışmış ancak hiçbirini tamamen yok etmek istememiştir. Kâzım yaşadığı tüm zorluklara rağmen toplumsal statüsünü emek vererek elde etmiş, geçmiş yaşamını ardında bırakabilmiş ve mevcut koşullara adapte olabilmıştır. Bu özellikleriyle romanda bir burjuva tipi olarak konumlanır. Kurmaca evrenin sosyal atmosferi hakkında Kâzım'ın çıkarımları dönemin ideolojik çatışmalarının da izlerini taşır: *"Aşağıdan yukarıya bakıp kıskançlıktan kuduranlar, anlayamadığı düşünceleri savunan yarı okumuşlar, gizliden gizliye işini yürüten solcular, sağcılar, gericiler değil temiz, sağlam, inançlı, güçlü insanlar lazım."* (s. 262).

Kâzım kadar kibirli olan annesi Zübeyde, Türkiye'nin asla Batı uygarlığına erişemeyeceğini düşünür. Kâzım'ın eşi Nermin ise Ahmet'in aksine Amerika'yı benimsemez; siparişlerini genellikle İngiltere veya Fransa'dan verir. Ancak tuvalet kâğıtlarını Amerika'dan getirtir. Bu durum temsil edilen burjuva yaşam tarzının dışa bağımlı yönlerini açığa çıkarır. Kâzım'ın küçük kardeşi Cihangir'in hem biseksüel olduğu hem de yengesi Nermin ile ilişki yaşadığı söylenmektedir. Kâzım'ın dönemin modasına vakıf yeğeni Serra ise Macide'ye refakat etmekle görevlidir. Kuzeninin maddî desteğiyle özgür bir yaşam süren Serra, eşini çeşitli kişilerle aldattığı için kendisini Kessel'in romanındaki kadın karakterle özdeşleştirir. Eserde ilgili romanın ismi açıkça belirtilmemiştir ancak Joseph Kessel'in *Gündüz Güzeli*'nde kurgulanan, evli olmasına rağmen tensel hazzın peşinde koşan Séverine'yi çağırıştırır. Serra memnu tutkusunu maddi istekler uğruna gerçekleştirmediğinden kendisini benzer kişilik özellikleriyle bilinen Nedime ve Suzan'dan ayrı tutar. Macide bütün bu sapkın tercihlerin yumağında öz değerlerini kaybetmeden denge kurmaya çalışır. Bu tutarlı duruş çevresine karşı ciddi bir yabancılaşma hissiyle boğuşmasına neden olur. Alışkın olmadığı bu ortama yapılan ironilere yabancıdır. Çoğu esprinin kişiliğine dönük olumsuz eleştiriler olduğunu düşünüp kabuğuna çekilir. Cinsellik üzerine yapılan yoğun sohbetler ve ahlaksız tekliflerden usanır. Aydın rolü oynamaya çalışan güzel kadınların uluslararası toplantılarda iş adamlarıyla sohbet etmeleri için biçilen suni rolleri karşısında utanır ve içine döner. Bu sebeple Kâzım'ın Macide'ye yönelik *"kırpiciğim"* hitabı zamanla *"kediciğim"* hâlini alır.

Macide evlilik yoluyla dâhil olduğu burjuva toplumda geçmişini ve mevcut konumunu sürekli mukayese ederek yaşar. Kâzım'ın villadaki köpeği kurt cinsidir. Bu köpekle Hüsnü Bey'in sokaktan getirdiği hayvanlar arasında bile sınıf farkı bulunmaktadır. Villanın bahçıvanı Ahmet Ağa, Macide'nin bir dönem çalıştığı bankanın müdürüne yakın ücret almaktadır. Bahçede özenle yetiştirilen tuberosalar tembelliği, kötülüğü ve uyuşukluğu çağırıştırır. Macide, insanların çiçek tercihlerinin dahi onları yoksul ve zengin olarak ikiye böldüğünü düşünür. O, avukat arkadaşlarının rahatsız edici bakışları arasında geleceğini şekillendirmeye çalışırken diğer kadınların güzel bahçelerde özel çiçekler yetiştiriyor olmasına dayanamaz. Macide'nin insanlar ve çiçekler hakkındaki

yorumları doğrudan bireyin iç gerilimini yansıtır. Ancak bu sözler orta sınıfı ifade etmek için kullanılan burjuvaziye (Moretti, 2015: 17) yönelik dolaylı bir eleştiridir:

“Gerçeğin bu olduğunu, insanların yoksul ve varlıklı diye iki bölüme ayrıldıklarını, ortadakilerinse aralığa sıkışmış kötü, faydasız bir kümeden başka bir şey olmadığını ilk kez orada, o güzel bahçede anlar gibi oldum.” (s.61).

Macide burjuva toplum ve özümsemiği ilkeler arasında çeliştiğinde Hüsnü Bey’e karşı suçluluk duyar. Çünkü Hüsnü Bey insanlığa, doğruluğa, hak ve adalete inanırken Kâzım daima paranın tek güç olduğunu vurgulamaktadır. Bu tezat okunda yönünü bulamayan birey için Hüsnü Bey vicdanının, aklının, korkularının ve şüphelerinin rahatsız edici sesi hâline gelir. Macide’nin kulağında bir yandan Hüsnü Bey’in *“Biz bu değiliz.[...] Büyük bir milletiz. Hırsızları, yobazları, geriliği yeneceğiz, uyanacağız, uyanmamız gerekir!”* sözleri çınlar; bir yandan da Kâzım’ın *“Çünkü bu millet değişmez, bu millet tembel, bu millet cahil,”* (s.83) cümleleri duyulur. Bu açıdan Hüsnü Bey bilinçsizce Avrupa’ya hayranlık besleyen kitlenin aşağılık duygusuna muhalif olan karşıt gücü temsil eder. O Türk halkının ülkesini yeniden yaratacağına, bunu başaracak kesimin ise köylünün olacağına inanır. Kentliler çürümeye yüz tuttuğu için onlardan umudunu kesmiştir. Bu nedenle onun yüzü yoksul toprağa, halka, köylüye dönüktür: *“Tohumun başı çürümüş, kökünü daha derinlerde, katı, yoksul toprağın altında arayalım.”* (s.57). Bu toplumsal eleştiri hem burjuvaziye hem de bilinçten yoksun olarak Batı’dan etkilenen genç kuşağa yöneliktir:

“Bir taraf yalnız midesini, kesesini düşünüyor. Size, gençlere gelince eğlence fişegi gibi yeni düşünceler, istekler atıyorsunuz havaya. Batı’dan yarım yırtık aldığınız kalıpları kafalarımıza geçirmek istiyorsunuz. Çalışmadan çabalamadan, anlamadan coşup konuşmak! Anarşi peşindesiniz. Hepimizin, leşlerimizin üstünden geçip yepyeni dünyalar kurmak, sıfırdan başlamak...” (s.23).

Eserde dikkat çekici bir norm karakter olan Hüsnü Bey’in sözleri dönemin sosyal değişim sancılarını yansıtmakla beraber bireyin fikrîsel evrenindeki kırılmayı da anlamlandırmaya olanak verir. Ayrıca yazarın okura iletmek istediği toplumsal mesaj için de bir vasıtaadır: *“Bu ülkeyi siz, biz yaratacağız Macide Hanım kızım. Kötü tutkulara, kavgaya düşmeden, kendimizi sakınmadan çalışarak... Aşağılık duygusundan, cüzzamdan korunur gibi korunarak...”* (s.51). Dolayısıyla geçmişini kilometrelerce geride bırakıp sosyal çevresini tamamen değiştiren Macide, özümsemiği değerleri zihninden silmeyi başaramaz. Modernite-gelenek ve halk-burjuvazi arasındaki gerilimler nihayetinde bireyin önce kendi benliğiyle ardından da çevresiyle çatışmasına neden olur.

3. Birey ve Toplum Çatışması

Birey hayatı boyunca yaşama biçimlerine karşı biriktirdiği içsel gerilimini dışa vuramazsa, bu birikim zamanla kültürel düzeyde bir rahatsızlığa, huzursuzluğa ve değer krizine yol açabilir (Simmel, 2006: 59-60). Bireye yaşam krizinde hizmet edecek araçlardan birisi de bunalımın kaynağına geri dönmek ve onu tarafsız biçimde değerlendirebilmektir (Jung, 2009:167). Eserin giriş bölümünde aynadaki yansımasını kupkuru, inançsız bir canavara benzeten Macide de bu türden bir geriye dönüşle yakın çevresi tarafından kendisine yöneltilen eleştirileri düşünür. Handan’ın *“sen kendinden başka kimseyi sevemezsin”* yargısıyla annesinin *“babanın ölümünde bile ağlamadın”*(s.11) suçlaması zihninde yankılanır. Okur, Macide’nin bu hâli karşısında toplumsal

beklentileri karşılayamadığını hisseden bireyin geçmişte yaşadığı kişisel ve sosyal gerilimlerine tanıklık eder. Başkişisinin iç çatışmasına neden olan etkenlerin başında aile ilişkileri ve yaşadığı çevre gelmektedir.

Az kazançlı küçük bir avukat olan babası Macide'nin annesiyle hem fiziksel hem de sınıfsal açıdan ayrışır. Macide onun eşine fazlaca düşkün olması nedeniyle zamanının büyük bir bölümünü evde geçirdiğini, ilerleyen yaşlarında ağır bir hastalığa yakalandığını ifade eder. Genç kadın için babası yalnızca erken yaşlanmış, huysuz, hasta bir adamdır. Onun babasına olan bu soğuk tutumunun ardında ebeveynlerinin yakın ilişkilerini derin bir kıskançlıkla izleyerek büyümüş olmasının etkisi bulunur. Maddi olanaksızlıklar nedeniyle sekiz yaşına kadar ebeveynleriyle aynı odada, köşeye itilmiş, küçük bir karyolada uyumuştur. Bu mekânsal itilmişlik kahramanın bireysel kimliğinde keskin bir yalnızlık ve aidiyetsizlik duygusuna neden olur. Dolayısıyla anne ve babasının geçmişteki mutlu günlerine karşı samimiyet besleyemez. Soyut birey ebeveynlerine karşı geliştirdiği gizli sevgisizliğin sebebini yoksulluk kavramıyla örtmeye çalışır. Macide'nin içten içe hissettiği olumsuz duygular babasının ölümünün ardından söylediği *“Bir kurtuluş gibi göründü bana göçüp gidişi. Yoksul insanların hastalığı güç oluyor.”* (s.11) sözleriyle somutlaşır. Yaşama karşı ilgisiz ve soğuk duruşuyla babasının vefat ettiği günleri hatırlayan Macide, onun aslında sarışın bir erkek evlat istediğini, bu nedenle de kendisi hiçbir zaman kabullenemediğini itiraf eder:

“Babam için erkek çocuk, adının yeşerip sürmesi, sevdasının coşkun bir göstergesi, bütün Türk evlerinde olduğu gibi bir ululuk örneği idi. Oğlunun adını tasarlamış, onu sevgili karısı gibi sarışın, beyaz hayal etmişti. Eline fındık faresi gibi simsiyah, çelimsiz bir kız çocuğu verdikleri zaman şaşkına dönmüş zavallı.” (s.6).

Bu sözler babasından istediği değeri göremeyen bir kız çocuğunun trajikomik itirafı olmakla birlikte genç kadının toplum belleğinde yer eden cinsiyet eşitsizliğine yönelik eleştirel söylevidir. Macide, fiziksel özellikleriyle babasına çok benzediği halde istenmeyen çocuk olarak görülmüştür. Erkek çocuk olsaydı dedesinin imkânlarından da mahrum olmayacağını bilir ve suçluluk hisseder. Macide: *“Erkek evlat özlemi çeken babama başarıyı göstermek, onun küçültücü ilgisiz bakışlarından kurtulmak için elimden geleni yapıyordum.”* (s.10) diyerek cinsiyeti nedeniyle değersizleştirildiğini kabullenir. Kahramanın geçmiş yaşantısında toplumsal çatışmasını besleyen diğer tetikleyiciler çevresi ve eğitim sürecinde karşılaştığı ekonomik yetersizliklerdir. Taş avlusunda yalnız oturduğunu anımsadığı iki odalı, ahşap evlerinden sonra karanlık, bakımsız bir sokağa taşınırlar. Genellikle Ermeni kadınların yaşadığı bu çok uluslu mahalle Macide'nin yalnızlığa olan ihtiyacını güçlendirir. Handan onun tek arkadaşıdır. Macide, Handan'ın okula eğlenmek ya da bir eş bulmak niyetiyle geldiğini düşünür. Sınıfsal açıdan farklı rollere sahip iki genç kız arkadaşlıklarını sosyal statü mesafesinde yaşarlar. Handan'ın toplum nezdinde yer bulduğu konum doğuştandır. Bu nedenle Macide kendisi ve arkadaşı arasında eşitsizlik hisseder. Macide arzuladığı sosyal pozisyona erişebilmek için çaba göstermek zorunluluğuna mahkûmdur. Bu düşünce kahramanın çalışma isteğini kuvvetlendirip eğitim yoluyla yükselme arzusunu perçinler.

“Birbirinden bakımsız çocuklarla dolu, tebeşir, toz, ağır soluk kokularının dalgalandığı sınıflar, öğretmenlerin yorgun, sinirli yüzleri, bir türlü yetiştiremediğim kitap, defter paraları, okul deyince bunları anımsıyorum.” [...] Sınıftaki öbür temiz, düzenli öğrenciler, bu çirkin, somurtkan, kendini beğenmiş kıza sokulmaktan hoşlanmazlardı.” (s.10).

Üniversiteden mezun olup Ankara’da özel bir bankada müşavir olarak çalışmaya başlayan Macide burada Hüsnü Bey ile tanışır. Ellisini geçkin, hiç evlenmemiş, uyumlu bir kişilikle tasvir edilen Hüsnü Bey, Macide’nin babası gibi avukattır. Onun Hüsnü Bey’den bahsettiği sözler aslında bireyin yalnızlık boyutunu ve duygusal boşluğunu göstermesi bakımından değerlidir: “İçimi olduğu gibi açıp yalnızlığımın korkunç sessizliğinden kurtulmaya çalışıyordum karşısında. Bunu anlamayacak adam değildi. Anladığını göstermeyecek kadar da anlayışlıydı.” (s.12). Babasıyla aynı mesleğe sahip, olgun bir adam olan Hüsnü Bey, kurmaca bireyin baba eksenli çatışmasını telafi eder. Eser boyunca Macide, Hüsnü Bey’i farkında olmadan bir baba figürü olarak belleğine kaydeder. Babası tarafından yok sayılan bir çocuk olarak içselleştirdiği değersizlik duygusunu bu yolla onarmaya çalışır. Genç kadın kendisinden yaşça büyük olan Kâzım’la evlenerek bu duygu boşluğunu tamamlama isteğine devam eder.

Macide evliliğini bir tür Pygmalion oyununa benzetir. Bu benzetme okuru mitolojik öykülerde kadınlara olan nefretiyle bilinen heykeltıraş Kyproslu Pygmalion’a götürür. Efsaneye göre Pygmalion elleriyle yarattığı heykele âşık olur ve Venüs’ün taşa bahsettiği canla bu ilişki mutlu sona ulaşır (Erhat, 2007: 259). Hâlbuki Macide’nin evliliği göndermenin aksine hayat veren değil zamanla ruhunu kaybeden bir birlikteliğe dönüşür. Metres kimliğinden sıyrılan ve villanın resmi olarak hanımefendisi olan genç kadın evliliği boyunca Kâzım’ın ölen eşi Nermin’i hafızasından söküp atamaz. Nermin’in çevresindeki insanları ustalıkla idare edişini anımsar. Arzuladığı kimliğe kavuşan kahraman kendisini bu ölü hayale karşı daima eksik hisseder. Bu rekabet duygusunun girdabında yeni yaşamına kök salmaya çalışan birey, üzerine herkesten farklı nitelikler yapılandırılmış girift bir kişilik hâline gelir. O evlilik nedeniyle bulunduğu burjuva dünyanın kadınları kadar narin ve özgüvenli değildir. Yaşadığı modern ve kalabalık çevreye ayak uyduramadığı için ötekileşir. Erkeklerin duygusal ilişkide eşitliği önemsediklerine de inanmaz. Evlilik onlara göre kazanma-kaybetme döngüsünde ilerler: “Kadına saygı duymak, eşitlik içinde sevmek, kadınla arkadaşlık, dostluk kurmak bunlar kuru laflar hepsi. Sevmek, yenilmek onlar için biraz da.” (s.102). Kâzım’la yaşayabilmesi için kadının toplum tarafından kadınlığını bilen, kadın olmanın bir tür çürüklük olduğunu kabul eden anlayışı benimsemesi gerektiğine kanaat getirip huzursuzlaşır. Bu ruhsal karmaşa içerisinde evlilik sonrası edindiği hanımefendi kimliğini elinde tutamaz. Eşi tarafından aldatıldığını öğrendiğinde kurtuluşu eski yaşamına dönmekte bulur.

Ankara’da zorunlu olarak annesiyle birlikte yaşamaya devam eden Macide, çevresi tarafından İstanbul’a geri dönmesi için çeşitli biçimlerde telkin edilir. Macide bu yönlendirmelerin asıl sebebini ikinci bir evlilik şansının olmadığı düşüncesine bağlar. Bu yıllarda kadınların çalışması meselesi henüz “özgürleşme, özgür kılınmak” anlamına gelen “emancipation” terimiyle gündemde yer bulmaya başlamıştır. Genç kadın yine de toplum tarafından evliliğini kaybetmiş, çevresine muhtaç bir kadın figürü olarak görüldüğünün bilincindedir. Toplumun boşanmış ve maddi gücü olmayan bir kadına karşı duyduğu sessiz umutsuzluğun farkında olarak cesaretini kaybeder. Çünkü ilişkisini sonlandırmış birey kararlarına, görüş ve tutumlarına güvenini yitirir ve ileriye dönük hedeflerini değersizleştirme eğilimi gösterebilir (Giddens, 2019: 25). Ancak Macide’nin yaşam döngüsündeki asıl kırılma da bu güvensizlik duygusuyla başlar. Hüsnü Bey onun sessiz duruşunun içinde ağırlığını hiç kimseye duyurmadan dik durmasını bilen köylü kadınları görür. Eserin başkahramanı geçmişten bir yük gibi taşıdığı ailevi özelliklerinin yanı sıra kamusal yaşamda sürdürmek istediği değerlerin ve

sorumlulukların baskısı altında psikolojik bir ezilmişlik yaşar. Macide bu ruhsal gerilim içerisinde bebeğini dünyaya getirir. Okur, doğum sonrası yalnızca hayatta kaldığı için mutlu olabilen bir anne portresiyle karşılaşır. “Çocuğum” sözcüğü ona yabancı gelse de kuvözden çıkan bebeğiyle kurduğu ilk temas kahramanın tüm kuşkularını, çelişkilerini ve gerilimini yok eder. Bebeğini küçük bir ışığa benzeten Macide yeniden kavgaya, umuda, dünyayı sevmeye ve topluma fayda sağlamaya hazır bir kadın olduğunu düşünür. Öz değerlerini kaybedip yozlaşan bu ortamda çocuk yetiştirmenin güç olduğunun da bilincindedir. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen onu iyiliğe taşıma konusunda kararlıdır. Kâzım doğumhaneye tüberosalar yerine güller gönderir. Bu onun içsel dönüşümüne işaret eder ancak Macide ile tekrar görüşme denemeleri sonuçsuz kalır. Çünkü kurmaca birey nihayet asıl kimliğine ulaşmıştır: “İş, insan olmak, insan gibi yaşamaktaydı. İş, güçlükleri her yanıyla göğüsleyebilmekte, kavgayı bir inanç, güzel bir umut uğruna yapabilmekteydi.” (s.482).

Sonuç

Eserin vaka zamanı olarak belirlenen 1940-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti pek çok tarihî hadiseye tanıklık etmiştir. Bu zaman dilimi II. Dünya Savaşı’nın etkilerinin devam ettiği ve savaş sonu genel atmosferin bireysel anlamda derinden hissedildiği bir dönemdir. II. Dünya Savaşı sonunda insan belleği varoluşsal bir probleme hafızasını açmış ve kişilerin bireysel anlamda hayatlarına devam edecek yönü bulamamalarına neden olmuştur. Bu durum sosyal yapıyı etkilemiş, bireyin iç ve dış çatışmalarını artırmıştır. Peride Celâl, 1963 yılında kaleme aldığı *Gecenin Ucunda* romanında Macide karakterine toplumsal açıdan çeşitli olanaklar tanımıştır. Ancak kahramanın edindiği hiçbir konumda mutluluğu bulamayışı, kurmaca bireyin tarihî hadiselerin yarattığı etkiyi içselleştiremediğini düşündürmüştür.

Eserde gerilimi artıran temel çatışma unsurları gelenek-modernite, halk-burjuvazi ve birey-toplum kavramları üzerine kurulmuştur. Sözü geçen kutuplaşmalar mekânsal açıdan Doğu-Batı, Amerika-Türkiye, İstanbul-Ankara, tarihî bağlamda ise Osmanlı İmparatorluğu’nun otuz dördüncü padişahı Sultan II. Abdülhamid ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ekseninde dile getirilmiştir. Osmanlı geleneğini yalnızca dedesine dair hatıralardan öğrenen bununla birlikte Cumhuriyet döneminde yetişmiş idealist bir genç kadın olarak büyüyen eserin kahramanı dönemsel kutuplaşmayı hissederek hayatına yön vermeye çalışmıştır. Dedesinin Atatürk ismini bile kimsenin ağzına aldırmadığını küçük bir çocukken annesinden işitmiştir. Eserde bu bilginin detaylandırılmamış olmasına rağmen bireyi içsel bir çatışmaya götürdüğü açıktır. Topluma yansıyan dönemsel ikiliğin genç kadını bunalıma sürükleyen temel dinamikler arasında olduğu sezdirilmiştir. Kamusal hayatta yaşanan zihniyet değişiminin olumsuz yönleri Işık ailesi aracılığıyla yansıtılmıştır. Sosyal ve millî meselelerin sağduyulu biçimde yönlendirilmesi gerektiği meselesi Hüsnü Bey vasıtasıyla okura iletilmiştir. Hüsnü Bey eserde yozlaşmaya direnen, toplumsal duyarlılığını yitirmemiş kitleyi temsilen varlık bulur. Eserde burjuva tipi olarak konumlandırılan Kâzım Işık ile Hüsnü Bey arasındaki fikrî gerilim Macide’nin içsel çatışmasını tetikleyen en önemli etkidir. Macide sosyal değişim içerisinde bir birey olarak gelişim göstermeye çalışan ancak arzuları ve imkânları arasında çatışma yaşayan modern Türk kadınının iç dünyasını açığa çıkarır. Seçimlerini toplumsal statü arzusu ve duygusal istekler doğrultusunda değerlendiren genç kadının yaşadığı bunalım psikolojik verilerle detaylı bir biçimde yansıtılmıştır.

Kahramanın geçmişi ve geleceği arasındaki ilk gerilimler çocukluk dönemine aittir. Genç kadının babasının gözünde değer görememesi ile başlayan yetersizlik hissi annesinin varlıklı gençlik anıları karşısında derinleşmiştir. Finansal güçlükler dolayısıyla büyüdüğü mekân bireyde itilmişlik duygusuna neden olmuştur. Aynı sebeple kişi eğitimine odaklanarak kendisini kanıtlama çabasına girmiş, bu sayede toplumsal konumunu elde edebilmiştir. Ancak Macide'nin sosyal statüsü değiştikçe çevresine uyumu da güçleşmiştir. Kurmaca birey tüm olumsuzluklara rağmen direnmeye ve kişisel değerlerini sürdürmeye gayret etmiştir. Bu tutarlılık onun çevresi tarafından aykırı bulunmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda yazarın bireysel arzularını önceleyen kadınların sonunda mutluluğa erişemeyeceğine dair iletisi açıktır. Yazarın bu mesajını diğer kadın karakterler vasıtasıyla belirlemek de mümkündür. Macide'nin annesi varlıklı bir ailenin kızı olmasına rağmen eşit maddi imkânlarla sahip olmayan eşiyle kaçarak evlenmiş ve yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte damadının başlık parasına benzer apartman hediyesiyle sınıfsal açıdan yeniden yükselmeye çalışmıştır. Nermin Hanım, dönemin koşulları düşünüldüğünde iyi eğitim görmüş bir kadındır. Ancak Kâzım'ın şekillendirdiği hayat içerisinde boğularak yaşamına son vermiştir. Benzer şekilde Nedime de yabancı bir diplomatla yaşadığı yasak aşkın ardından intihar etmiştir. Serra entelektüel sevgilisinin konumuna erişemediğinden eserin sonunda terk edilmiştir. Handan ve Serra romanda benzer işlevleri üstleniyor olmaları dolayısıyla simetrik karakterlerdir. Bununla birlikte kendi hedeflerine uyumlu bir eş seçimi yaparak bireysel gelişimine devam edebilen Handan mutlu bir kadın olarak diğer hemcinslerinden ayrı tutulmuştur.

Sonuç olarak, *Gecenin Ucunda* romanıyla Peride Celâl başkahramanın iç dünyasına odaklanarak bireyin sosyal değişim karşısında deneyimlediği bunalımı ortaya koymuş ve bu gerilimle nasıl mücadele edebileceğine ilişkin çözüm önerisi üretebilmiştir. Yazar yarattığı farklı değer dünyalarına sahip karakterleri ve onların dili kullanma biçimleri aracılığıyla bireyin yaşadığı toplumsal çatışmaları somutlaştırabilmiştir. Eserde okura iletmek istenen mesaj öznenin asıl kimliğine maddiyat odaklı çıkar ilişkileriyle değil zihinsel dönüşüm aracılığıyla ulaşabileceği, böylelikle sağlıklı bireyler yetiştirebileceği yönündedir.

Kaynaklar

- Akşın, Sina (2025a). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşın, Sina (2025b). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aslan Cobutoğlu, Serap (2024). "Orhan Duru'nun Öykülerinde Umutsuzluk". *Asya'nın Göstergeleri: Hüzn ve Umut*. 1. Cilt, s. 87-96. İstanbul: Ihlamur Akademi Yayınları.
- Balcı, Yunus (2017). "Türk Romanında Aydın Sorunu". *Türk Romanı Özel Sayısı*. 1. Cilt. 65/66/67. s. 326-341. Ankara: Hece Yayınları.
- Bolay, Süleyman Hayri (2018). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atlas Yayınları.
- Budak, Selçuk (2021). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Celal, Peride (2023). *Gecenin Ucunda*. İstanbul: H2O Kitap.
- Çetin, Nurullah (2015). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginün, İnci (2023). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Erhat, Azra (2007). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Giddens, Anthony (2019). *Modernite ve Bireysel-Kimlik*. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları.
- Hasdedeoğlu, Mehmet Onur (2025). “Kırmızı Pelerinli Kent Romanında Kent ve Kimlik Çatışması”. *Söylem Filoloji Dergisi*, 10(2), s. 831-844.
- Jung, Carl Gustav (2009). *İnsan ve Sembolleri*. Çev. Ali Nahit Babaoğlu. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Kumsar, İsmail Alper (2025). “Peride Celal’in Ankara’sı: Bir İdeolojinin Simgesel Haritası”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), s. 1031-1053.
- Lukacs, György. (1978). *Birey ve Toplum*. Çev. Veysel Atayman. İstanbul: Günebakan Yayınları.
- Marshall, Gordon (2020). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Moretti, Franco (2015). *Tarih ile Edebiyat Arasında Burjuva*. Çev: Eren Buğlalılar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moseley, Alexander (2020). *Siyaset Felsefesine Giriş: Birey, Toplum, Devlet ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Siyasi İdeolojiler*. Çev. Banu Karakaş. İstanbul: Metropolis Yayıncılık.
- Simmel, Georg (2006). *Modern Kültürde Çatışma*. Çev. Tanıl Bora-Nazile Kalaycı-Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zorkul, Tahir (2006). *Peride Celal’in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Zürcher, Erik Jan (2025). *Modern Türkiye’nin Tarihi*. Çev. Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayınları.